

Inkomstutjämnningen under 1970-talet — vilken roll spelade löner, skatter, bidrag och avgifter?

Bland löntagarna ägde en kraftig utjämnning av disponibel inkomst rum under perioden 1973—79.

Den förklaras främst av skatteomläggningarna och till mindre del av löneutvecklingen samt ändrade bidrag och avgifter, skriver Gunnar Du Rietz. Hushåll som fått kommunal barntillsyn i stället för privat har fått kraftigt ökad köpkraft. □

Ökningen av hushållens reala disponibla inkomster har under 1970-talet enligt Jan Bröms [1978] till helt övervägande del burits upp av ökade transfereringar. Gäller detta även för löntagarhushållen, dvs om bla pensionärer och egenföretagare exkluderas? Har "klyftorna" ökat eller minskat sedan socialdemokraterna förlorade riksdagsmajoriteten 1973? Vilken betydelse för inkomstutjämnningen (disponibel inkomst) har lönebildningen, skatteförändringarna samt bidrags- och avgiftsförändringarna haft? Dessa frågor skall belysas i denna artikel. Under 1970-talet har köpkraften därutöver kraftigt påverkats av kapitalvinster (av fastigheter, frimärken m m) och kapitalförlust (av aktier, banktillgodohavanden m m). Dessa förmögenhetsförskjutningar bör noteras, men har lämnats utanför i denna mer avgränsade disponibel-inkomststudie.

Kraftig inkomstutjämnning 1973—79 genom skatteomläggningarna

I tabell 1 visas disponibelinkomstutvecklingen för tre typer av hushåll 1973—79 på fem olika inkomstnivåer, ensamstående utan barn, två förvärsarbetande med två barn där hustrun jobbar drygt halvtid och gift med hemmama, fyra barn. Alla 15 hushållen har antagits följa den allmänna inkomstutvecklingen för

privatanställda. Som framgår av kolumnen näst längst till höger har det skett en kraftig inkomstutjämnning under perioden. Låginkomsttagarna har fått förbättrad köpkraft och höginkomsttagarna starkt försämrad till följd av främst skatteförändringarna. "Klyftorna" har minskat såväl under jämviktsriksdagen 1973—76 som under den första borgerliga regeringsperioden 1976—79 (detta framgår dock inte av tabellen).

Bidragen och avgifterna

Som framgår av tabell 1 har förändringen av bostadsbidragen under sexårsperioden inte påverkat realinkomstutvecklingen efter skatt i någon högre grad. Undantaget är hushåll utan barn. Dessa hushåll kom nämligen i åtnjutande av bostadsbidrag först 1974.¹ Ökningen av barnbidragen har bara gett små köpkraftstillskott till barnfamiljer genom att realvärdet av barnbidraget stigit obetydligt mellan 1973 och 1979.

Utbyggnaden av den kommunala barntillsynen och den måttliga höjningen av barntillsynsavgifterna har haft större betydelse och påverkat köpkraftsutvecklingen i positiv riktning för barnfamiljer som kunnat utnyttja dessa vårdtjänster. Om hushållen haft sina barn på daghem både 1973 och 1979 och betalat avgifter i enlighet med de vid respektive tidpunkt av Kommunförbundet rekommenderade daghemstaxorna, har de reellt sänkta daghemsavgifterna ökat köpkraften med mellan 2 och 4 procent, se tabell 1.² De hushåll som haft privat ordnad barntill-

¹ Tar man hänsyn till det utbredda fusk som enligt tidningsuppgifter tycks förekomma med inkomstuppgifterna synes dock de utbetalda bostadsbidragen varit avsevärt större än de teoretiska talen i tabellen.

² Pga att avgiftstaket i den rekommenderade taxan (2 barn) "bara" stigit 26 procent 1973—79 har daghemsposten gett störst bidrag till höginkomsttagaren.

Tabell 1. Förändring av real disponibel hushållsinkomst 1973-79 samt bidragens betydelse härfor.

Lon, kr	Bidrag till disponibel inkomstutvecklingen, %							
1973	1979	Lön efter skatt	Bostadsbidrag	Barnbidrag	Daghemsvavgift	Socialhjälp	Procentuell förändring av real disponibel hushållsinkomst	Ytterligare tillskott till köpkraften för hushåll som fått kommunal barn tillsyn 1979 men ej hade 1973
<i>Ensamstående utan barn</i>								
20 000	36 600	+ 7,89	+ 8,49	-	-	-	+ 16,5	-
35 000	64 000	+ 6,69	-	-	-	-	+ 6,7	-
45 000	82 400	+ 5,03	-	-	-	-	+ 5,0	-
70 000	128 100	- 7,29	-	-	-	-	- 7,3	-
120 000	219 600	- 18,0	-	-	-	-	- 18,0	-
<i>Make 36 600 kr 1979, 2 barn</i>								
20 000	36 600	+ 6,31	- 0,09	+ 0,72	+ 2,47	-	+ 9,4	+ 13,7
35 000	64 000	+ 6,45	-	+ 0,62	+ 1,78	-	+ 8,9	+ 9,4
45 000	82 400	+ 5,50	-	+ 0,58	+ 1,98	-	+ 8,0	+ 6,4
70 000	128 100	- 3,86	-	+ 0,48	+ 2,19	-	- 1,2	+ 1,4
120 000	219 600	- 13,79	-	+ 0,37	+ 3,96	-	- 9,5	+ 2,2*
<i>Gift med hemmake, 4 barn</i>								
20 000	36 600	+ 0,96	- 1,19	+ 1,18	-	-	+ 1,0	-
35 000	64 000	+ 1,91	- 1,54	+ 1,18	-	- 0,6	+ 1,0	-
45 000	82 400	+ 1,40	- 2,70	- 1,18	-	+ 0,8	+ 0,7	-
70 000	128 100	- 7,9	-	+ 1,04	-	-	- 6,39	-
120 000	219 600	- 17,1	-	+ 0,78	-	-	- 16,3	-

Förutsättningar: Loneökning 83 %, prisökning 74,9 %, privat barn tillsynskostnad 1973 1 basbelopp (= 7 700), kommunal daghemstaxa 1973 = Kommunförbundets rekommendation från 1969, 1979 = 1978 års taxa. Avdrag = Grundavdrag + 500 kr för alla.

* Detta hushåll hade 1973 högre daghemsavgift än 1 basbelopp.

syn 1973 men fått kommunal daghemsplats 1979 genom daghemsutbyggnaden har naturligtvis gjort de stora köpkraftskapen – köpkraften har därigenom fått tillskott på mellan 3 och 16 procent (summan av de två daghemsavgiftskolumnerna). Storst vinst har låginkomsthushållet gjort (jämför rad 1 där mannens inkomst 1973 är 20 000 kr) i och med att här antagits att den privata daghems-kostnaden 1973 (som i exemplet antagits vara ett basbelopp eller 7 700 kr) varit densamma för både låg- och högin-komsthushållet medan höginkomsthushållet (mannens inkomst är 120 000 kr 1973) 1979 betalar mer än dubbelt så hög avgift till kommunen som låginkomst-hushållet.³ Daghemsutbyggnaden har alltså fungerat som ett kraftigt instru-ment för inkomstutjämnning bland de barnfamiljer som fått daghemsplats. Samtidigt har utbyggnaden och den myc-ket kraftiga subventioneringen av barn-tillsynsavgifterna skapat nya stora in-komstskillnader mellan familjer som fått respektive inte kommit i åtnjutande av kommunal barntillsyn. Utbyggnaden har naturligtvis totalt sett också gynnat barn-familjerna som grupp jämfört med hus-håll utan barn.

Huvudintrycket av *tabell 1* är – om vi bortser från dem som kommit i åtnjutande av den subventionerade kommunala barntillsynen – att inkomstfördelningen 1973–79 främst förändrats vertikalt (mellan olika inkomstnivåer) och mindre horisontellt (mellan olika hushållstyper på samma inkomstnivå) och att det är skatterna som förklarar huvuddelen av förändringarna. Bröms resultat, att transfereringarna svarar för största delen av ökningarna av hushållens reala disponibla inkomster, gäller alltså inte för löntagarehushållen, utan beror främst på den starka höjningen av ATP-pensionerna.

Lönerna har emellertid ovan antagits stiga procentuellt lika för alla. Frågan är nu vilken betydelse låglönesatsningarna (inräknat "öreslinjen") haft för utjämnningen av realinkomsterna efter skatt för löntagare med olika höga inkomster 1973–79.

Lönerna och skatterna

För att inte komplicera bilden alltför mycket lämnar vi i det följande bidragen och daghemsavgifterna utanför resone-mangnet. Bidragen har ju inte heller haft någon väsentlig betydelse för inkomst-fördelningens förändring 1973–79. I *ta-bell 2* har framtagits en karta på den år-liga procentuella utvecklingen av den no-minella inkomsten efter skatt i olika löneökningalternativ och för olika in-komstnivåer 1973. Genom att jämföra ta-len vertikalt i varje kolumn (= samma löneökning) kan man se effekten av skat-teförändringarna under perioden. Ge-nom att jämföra talen horisontellt i varje rad (= samma lön 1973) kan man se ut-bytet av en större löneökning varje år (= den genomsnittliga sk utbytesprocenten under perioden).

I *tabell 2* har inritats en kurva med ringar som visar vilka årliga löneökning-ar som erfordrats under perioden för att hålla köpkraften oförändrad. Tex hade 80 000-kronorsmannen behövt en årlig löneökning på drygt 15 procent för att klara köpkraften, medan det för industri-arbetaren (34 600 kr 1973) hade räck-t med 9 procent per år i lönelöft.

För att löntagare på olika inkomstni-våer skulle ha fått en likartad köpkrafts-utveckling hade det alltså varit nödvän-digt att ge de högre inkomsttagarna be-tydligt större, årliga löneökningar, rä-knat i procent, än löntagare med lägre in-komster. Nu har naturligtvis utfallet av låglönesatsningarna på arbetsmarknaden gett motsatt resultat. De procentuella lö-neökningarna har varit störst för lågin-komsttagarna. I tabellen har inritats tre kryss för PTK-tjänstemännen på befatt-ningsnivåerna (6+7+8), kryss b, (4+5), kryss c och (2+3), kryss d, samt ett kryss a för hela LO-kollektivet. Tjänste-männen på den lägsta nivån (6+7+8) har i genomsnitt fått en årlig köpkraftsför-stärkning på 1,3 procent, medan tjänste-männen på den högsta nivån i genom-

³ En barntillsynskostnad på ett basbelopp är val ungefär den "svarta" tillsynskostnaden. Vinsten blir naturligtvis ännu större om även arbetsgivare-avgifter och inkomstskatt betalats 1973.

Tabell 2. Procentuell årlig förändring av inkomsten efter skatt 1973-1979 i olika löneökningssalternativ.

Lon	Årlig löneökning, %										
	1973	6,0	7,0	8,0	9,0	10,0	11,0	12,0	13,0	14,0	15,0
25000	7,3	8,2	9,0	9,0	9,8	10,6	11,4	12,2	12,9	13,6	14,3
30000	7,5	8,2	9,0	9,0	9,8	10,6	11,2	11,9	12,6	13,2	13,8
35000	7,7	8,5	9,2	9,2	9,9	10,6	a 11,2	11,8	12,4	13,0	13,5
40000	8,0	8,7	9,4	9,4	10,0	10,6	b 11,2	11,7	12,2	12,7	13,1
45000	8,0	8,6	9,2	9,2	9,9	10,4	10,9	11,3	11,8	12,2	12,6
50000	7,9	8,5	9,0	9,0	9,5	10,0	10,4	10,9	11,3	11,7	12,1
60000	7,3	7,8	8,2	8,2	8,6	c 9,1	9,5	9,9	10,3	10,7	11,1
70000	6,5	6,9	7,4	7,4	7,8	8,1	8,5	8,9	9,4	9,8	10,2
80000	6,1	6,7	6,8	6,8	7,3	d 7,7	8,1	8,5	9,0	9,3	9,7

Anm: Årlig genomsnittlig, procentuell prisstegning under perioden 9.8.

Lönenivå 1973	Årlig löneökning 1973-79		Årlig procentuell förändring av disponibel inkomst	
	Årlig löneökning	Nominellt	Nominellt	Realt
a) LO	34 500 kr	10,8%	11,1%	+1,2%
b) PTK (6-7-8)	36 000 "	11,0% (okorr.)	11,2%	+1,3
c) " (4-5)	55 000 "	9,5% "	9,3%	-0,5%
d) " (2-3)	93 000 "	9,3% "	6,7%	-2,8%

snitt förlorade nästan 3 procent i kopkraft per år. Löne- och skatteförändringarna har alltså samverkat till att kraftigt utjämna disponibelinkomstförändringarna vertikalt mellan låg- och höginkomsttagare. Skillnaden i loneutveckling har dock varit måttlig mellan olika löntagargrupper och utjämningen av disponibelinkomstskillnaderna har därför framst skett genom skatteomläggningarna.⁴

Genom att realvärdet av bidragen ökat något har barnhushållen i genomsnitt haft en obetydligt bättre utveckling än de ensamstående utan barn. Dessutom har utjämningen mellan låg- och höginkomsttagare bland barnhushållen varit något mindre. En liten del av barnhushållen har emellertid fått en klart gynnsammare utveckling, nämligen barnhushåll med låga eller måttliga inkomster som under perioden fått kommunal barn-tillsyn.

Utvecklingen 1979–80

Genom tillkomsten av indexregleringen 1979 har alla löntagare nu tillförsäkrats oförändrad reallön om lönen håller takt med inflationen (året före) och om kommunalskatterna inte stiger.⁵ Marginalskattetakets införande har under 1980

något gynnat de högsta inkomsttagarna. För övrigt vidtogs också några smärre marginalskafterjusteringar nedåt och uppåt samma år, vars effekter dock blev obetydliga på inkomstfördelningen (inkomsten efter skatt höjdes därigenom ungefär 2,5 procent i de flesta inkomstlägen). Genom att skatteförändringarna från 1979 blivit mera neutrala från inkomstfördelningssynpunkt än tidigare beror fortsatta förändringar av inkomstfördelningen främst på lönebildningen. Eftersom 1980 års avtal hade en relativt stark låglöneprofil torde "klyftorna" ha fortsatt att minska 1979–80. Med en konsumentprisökning 1979–80 på 13,3 procent och en genomsnittlig kontantlöneökning för samtliga löntagare på 11 à 12 procent synes den genomsnittliga reallönen efter skatt falla 0,5–1 procent. Anmärkningsvärt är dock att de privatanställdas löneökning för fjärde året i rad ligger betydligt under de offentliganställdas.

*Gunnar Du Rietz**

Referenser

Industrikonjunkturen hosten 1978, [1978], IUI, Stockholm

⁴ Resultatet är ungefär detsamma för tioårsperioden 1969–79. LO-arbetarna och de lagre tjänstemännen har i genomsnitt 1969–79 ökat kopkraften med 1,6 procent per år medan de högre tjänstemännen tappat 2,1 procent per år och tjänstemännen på mellannivån minskat kopkraften med 0,4 procent per år.

⁵ En kommunalskattestegring reducerar höginkomsttagarens disponibla inkomst procentuellt mer än låginkomsttagarens.

*Ekon dr Gunnar Du Rietz är ekonom på SAF.